

X. Itineraris literaris: la poesia com a expressió de sentiments

Teresa Colomer

1. PRESENTACIÓ DE LA SEQÜÈNCIA

Aquesta seqüència està centrada en la lectura comprensiva de textos literaris. La proposta de treball adreçada als alumnes s'inspira a Confèg¹ i parteix d'una antologia de poemes que tracten un ventall de sentiments presents en la tradició de la poesia lírica i fa-ne una anàlisi.

La seqüència és un exemple de treball literari a partir de recorreguts o itineraris textuais per tòpics. El treball per tòpics és un terme utilitzat en la pedagogia educativa per indicar diferents tipus de localitzacions textuais. Si seguim, per exemple, la nomenclologia de Penzel (1976, 1980)², inclouem la selecció d'eixos temàtics, d'eixos argumentals i de motius literaris.

Els avantatges d'aquests tipus d'organització tenen, en primer lloc, un efecte que possibilita l'accés directe dels alumnes als textos i permet prevenir una aplicació progressiva de la seva capacitat de lectura dels diferents tipus propers

¹ També es pot veure aquest tipus d'organització a Confèg, col·lecció *Caules* (1976), la de *Forcs* (1973).

a la seva experiència literària i de vida — totes les referències a la cultura de coneixem— fins a textos inicialment més llargs. En segon lloc, situa l'obra literària en un context de relacions molt amples en el temps i en l'espai, de manera que ajuda a veure la literatura com una forma cultural en diàleg permanent amb la tradició i entre les diferents literatures nacionals. En aquest sentit, l'atenció als aspectes recurrents impulsa als alumnes a superar les dificultats presents en la lectura de textos poc familiars, com era els clàssics o els moderns. La utilització de textos de procedència diversa pot exigir un treball d'informació contextual plenament justificat. Uns i tot, pot motivar la simple curiositat intel·lectual dels alumnes per a aquesta informació. En tercer lloc, permet l'ús de textos molt variats en el tipus de gènere, en el seu ús lingüístic o complex, en el seu valor estètic, etc.

La situació de la seqüència que aquí es descriu fa un ús restringit d'aquestes possibilitats. Per exemple, només s'han escollit textos de la literatura catalana del segle XX. Però, és evident que el mateix esquema pot exemplar-se amb altres tipus de text si el context d'aplicació ho fa pertinent. L'entrada temàtica que s'ha triat és molt general. S'ha triat a la consideració de la literatura com un instrument d'interpretació i expressió de les vivències humanes i a la constatació que, per a fer-ho, la literatura com a forma i utilitza imatges i recursos recurrents que són presents en la vida social actual. Es tracta, doncs, de dues idees bàsiques que poden ajudar a establir nexos de relació entre la literatura i la vida dels alumnes. L'èmfasi en la trajectoria de poemes i en la seva recitació permet enfocar aquest lligam a través de l'apropiació subjectiva del text i de l'experimentació de la seva expressió. Alhora, la recitació s'integra com un treball imprescindible per a la comprensió dels textos.

Com ja hem dit, aquesta seqüència prima la lectura. Ara bé, durant el seu desenvolupament els alumnes interrelacionen les diferents habilitats lingüístiques al servei de la recepció literària. Així, se'ls proposa tant llegir de diferents maneres i de formes profundes i de forma selectiva, per exemple, com recitar en veu alta, escoltar i judicar la interpretació oral dels poemes, escriure literària o veu alta, i tot reflexionar sobre les característiques lingüístiques i de construcció literària que determinen el significat dels poemes i, per tant, la seva comunicació oral.

La seqüència s'adreça al nivell de l'ESO. Dins d'una programació per recorregut actual, fóra bo proposar que els alumnes s'aproximessin a la poesia des d'angles diversos. En aquest sentit, el recorregut d'aquesta seqüència ofereix una possible continuació centrada en la consideració d'aquests temes.

2. OBJECTIUS DE LA SEQÜÈNCIA

Els objectius generals de la seqüència són fer progressar els alumnes, en primer lloc, en la seva capacitat de recepció dels poemes i, en segon lloc, en la seva capacitat de comunicar-los oralment.

1. El progrés en la recepció dels poemes es processa a través de dues línies interrelacionades de familiarització i ús del text literari i d'explicitació d'algunes de les seves característiques, d'unes que es concreten en els objectius següents:

Familiarització i ús del text literari

1. Explicitar la literatura com un instrument de formalització dels sentiments humans.
2. Potenciar la comunicació de l'emoció del text a través de la recitació i l'audició dels poemes.
3. Familiaritzar-se amb les formes actuals d'edició i difusió escrita de la poesia a través de la manipulació d'antologies, col·leccions de poesia i llibres d'autor, així com de la seva ubicació a biblioteques i llibreries.
4. Adonar-se de l'ús social actual de la poesia a través dels poemes musicals i dels contextos de recitació poètica, així com de la celebració d'edicions de poeta.
5. Veure la possibilitat d'ús personal de l'expressió poètica.
6. Veure que l'expressió de sentiments és una funció extensible a altres formes artístiques (plena, música, ...).
7. Veure que el llenguatge tradicional de recursos literaris utilitzats per a l'expressió de sentiments és present en una gran varietat de productes culturals de la societat actual (cinema, cançons, cançons, ...).

Explicitació de característiques literàries

1. Saber que hi ha determinats recursos especialment usats en la tradició literària.
2. Saber que existeix un llenguatge comú de recursos literaris que es perpetua, canvia i transforma.
3. Relacionar les dues idees anteriors per veure que determinats recursos s'associen a la formalització de determinats sentiments.
4. Relacionar les dues idees anteriors per veure que determinats sentiments poden expressar-se de formes molt diverses si canvien els elements constructius utilitzats.
5. Explicitar algunes d'aquests elements constructius: les imatges, la perspectiva.
6. Veure que la formalització literària dels sentiments pot adreçar-se a l'expressió de sentiments molt diferents.
7. Explicitar i progressar en el domini dels elements tècnics i interpretatius que intervenen en la recitació de poemes.

2. Pel que fa a la comunicació oral dels poemes, la seqüència va adreçada al progrés general de la recitació. Es tracta aquí, doncs, del millorament global de les competències d'interpretació oral en una situació d'ús comunicatiu. Ara bé, tot i que la seqüència no en fa una programació específica, durant el treball de preparació de l'audició els alumnes podran experimentar la necessitat de millora de la seva lectura i d'anar d'exercitant-se en els punts febles que detectin. Perquè

els alumnes pugui avaluar la seva recitació i prendre accions de millora, és convenient que coneguin algun esquema explícit en les complicitats massàries per a la recitació d'un poema com ara el següent:

<p>1. <i>Competències tècniques</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Posició del cos, de la mirada, etc. • Veu: profunditat, to, etc. • Articulació • Respiració
<p>2. <i>Competències interpretatives</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Determinació dels diferents fragments o cèl·lules en relació amb la respiració, llarg i curt dels pauses, velocitat. • Determinació de l'entonació: Entonació lingüística segons la sintaxi i els signes de puntuació. Entonació afectiva segons la intenció personal del recitador que modula la seva representació del poema.

Tots aquests objectius es corresponen amb els objectius d'aprenentatge literari fixats en el currículum de l'educació secundària obligatòria.

3. DESENVOLUPAMENT DE LA SEQÜÈNCIA DIDÀCTICA

La seqüència manté un progrés general a través de la lectura de textos i cap al muntatge d'una audició poètica. Dins d'aquesta línia, però, es produeixen activitats progressives d'aprenentatge que s'adhereixen a la representació d'un o altre dels objectius concrets previstos. La seqüència es presenta, així, dividida en set blocs d'entorn i duració variable. Cadascun d'aquests blocs engloba diverses activitats concretes, per a les quals s'han seleccionat textos i materials adients i s'ha previst una organització variable del treball a l'aula. El desenvolupament de la seqüència pot esquematitzar-se, doncs, de la manera següent:

¹ Per veure amb més detallament la preparació a la recitació amb un o dos poemes, pot consultar-se l'article de J. Olivera, «Activitats per aprendre a dir poemes», *Articles de didàctica de la llengua i la literatura*, 11.

Activitats	Materials	Organització
1. Els recursos literaris com a acatge tradicional		
Anàlisi global del poema	APEL·LOS MESTRES: <i>La barca</i>	Trèball individual i comentari col·lectiu
Recerca guiada dels recursos formals	R. LEVANTON: <i>Si jo tingués un voler</i> J. M. SAGARRA: <i>L'hostal de la Glòria</i> (fragment)	
Recerca lliure i aportació a l'aula	Cantiques, cançons, poemes, pel·lícules, etc.	Trèball individual o per grups i/o fora de l'aula. Fosca en comú
2. La relació amb altres formes artístiques		
Contemplació de l'obra Llistat de sentiments i imatges suggerides	Quadre de RAUBEN	Individual
Interacció dels llistats amb els comentaris		"Mercat" col·lectiu de recursos
Conferència d'un poema		Individual
Presentació oral	Material per a collatjar visuals amb els poemes	Exposició col·lectiva dels resultats
3. Les diferències basades en altres elements constructius		
Arxivi de les diferències anotades per la perspectiva del narrador o la descripció del sentiment narratiu	J. SALVAT D'ASSÉIT: <i>Perquè has vingut</i> J. OLIVERA: <i>La parolla</i>	Comentari col·lectiu

4. Sentiments amb tradició literària

<p>Anàlisi i lectura comprensiva dels poemes</p> <p>Comparació entre poemes per extreure matèries expressives sobre un mateix sentiment</p> <p>Text i assaig de l'ortografia d'un poema</p>	<p>Selecció de poemes sobre sentiments diversos.</p> <p>Entregaments (llangües i poemes recitats) d'alguns dels poemes</p> <p>Entregaments. Partes</p>	<p>Trabal·li col·lectiu</p> <p>Trabal·li per grups</p>
---	--	--

5. Identificar sentiments i imatges en poemes d'adolescents

<p>Lectura i identificació dels sentiments expressats</p>	<p>Selecció de poemes de nois i noies</p>	<p>Trabal·li per grups</p>
---	---	----------------------------

6. Confecció d'una antologia i anàlisi de poemes que tracten sentiments diversos

<p>Selecció de dos o tres poemes sobre un tipus de sentiment</p>	<p>Llibres i antologies de poemes. Entregaments de poemes recitats o recitats</p>	<p>Trabal·li per grups.</p> <p>Registrament dels sentiments a considerar entre els diferents grups</p> <p>Facilitar fonts de recerca</p> <p>Visita a la biblioteca i a una llibreria</p>
<p>Confecció d'una antologia col·lectiva</p>	<p>Material d'edició</p>	<p>Coordinació del treball per grups</p>
<p>Anàlisi dels poemes, exercicis i assaig de la recitació</p>	<p>Entregaments. Partes</p>	<p>Trabal·li per grups</p>
<p>Preparació i realització de l'audició col·lectiva</p>	<p>Material de llum, so, etc.</p>	<p>Preparació de l'espectacle a la classe o obert a altres cursos, patis i locals</p>

7. Treball amb un nou itinerari

<p>Comprovar el ritme i la tonada del romanç</p>	<p><i>A la veu de la mar</i></p>	<p>Trabal·li col·lectiu</p>
<p>Comprovar que l'estructura rítmica és la mateixa dels dos poemes següents</p>	<p>AMULES MESTRES: La barca SUSPIRE: <i>La primavera del llarg est</i></p>	

4. CRITERIS DIDÀCTICS DE LA SEQUÈNCIA

Els objectius i desenvolupament de la seqüència deriven de la formació de l'aprenentatge literari com un progrés a través de dos eixos fonamentals d'una banda, el progrés en la comprensió del text —comprensió que incorpora el coneixement de les convencions que regixen l'obra— i, d'altra banda, la implicació del lector a partir de l'atenció a la ressonància personal causada pel text i a través de l'apreciació de la literatura com a forma de comunicació social.

A banda d'aquests principis, la seqüència contempla també la necessitat d'adequar les propostes d'activitats a les possibles dificultats dels alumnes, de manera que la previsió dels suports com a part ja del disseny de la seqüència. De la mateixa manera, es preveuen diverses formes d'avaluació que serveixin, tant perquè els alumnes els utilitzin com a instrument d'aprenentatge, com perquè els docents en coneguin els resultats assolits.

4.1. El progrés en la recepció dels poemes

La comprensió del text

Activitat central d'aquesta seqüència és l'*atenció directa a la lectura de poemes* i no la realització de treballs sobre els textos. El contacte amb els poemes és constant i veu llum durant la seqüència: uns pocs poemes per analitzar-ne aspectes de forma guiada i uns altres que amplien el contacte en obrir-se com una mostra antològica, una multiplicació de la lectura en qualsevol poema per fer-ne l'antologia col·lectiva i, finalment, una recepció ordenada a través de l'audició que fa confluïr el treball per grups en el col·lectiu. A banda d'aquest recorregut, es produeix també la recepció dels poemes produïts a l'aula pels companys i companyes, així com la lectura dels poemes fets per altres i/o alumnes.

La selecció dels textos és sempre una part del treball literari. La tria comporta un delicat equilibri de criteris entre la capacitat de connexió amb els alumnes, l'adequació als objectius del treball, el progrés implícit en el coneixement de la tradició cultural i el potencial d'experiència didàctica del text en funció de les seves possibilitats de ser esquematitzat, comparat, contrastat, etc.

Així, per exemple, la selecció dels poemes inicials d'Apel·les Mestres i R. Leveroni i del fragment teatral de J.M. de Sagarra està presidida per la seva gran coincidència en l'ús de recursos lírics, ja que aquest aïlla és la que es vol treballar. En canvi, la selecció pot ser més lliure en el cas de poemes que no han de ser contats als nens d'altres. Serà bo, llavors, buscar poemes especialment coneguts o d'altres que hagin tractat específicament aquests temes, de manera que els alumnes puguin compartir implícitament un referent col·lectiu, encara que sigui a un nivell molt superficial.

En funció d'aquesta activitat general, les *ajudes a la comprensió* dels textos seran molt variades. En tots els casos, la selecció de poemes es tracta de destacar només els aspectes que interessin en funció dels objectius concrets proposats i no és convenient d'endinsar-se en una anàlisi exhaustiva.

Així, el treball dels primers textos s'acompanyarà a explicar i reconèixer el significat dels motius i imatges compartits: la comparació dels dos poemes anteriorment remarcarà com la presència d'un mateix sentiment amorós es diferencia a partir d'un element constructiu —la perspectiva— i el contrast entre dos poemes sobre el temps passat posarà en relleu els diferents matisos —tristesa, melancòlia, superació— que pot adoptar l'expressió d'un mateix record d'infantesa bella. La lectura de la resta dels poemes s'acompanyarà només d'algunes preguntes o explicacions que calguin per a resoldre aquelles aspectes en què puguin presentar-se dificultats de comprensió.

La representació gràfica, la comparació guiada i les preguntes que forcen a buscar, rellegir i raonar són activitats adients per a ajudar a la construcció de la comprensió. Cal recordar que les activitats proposades han d'intentar que els alumnes aprenguin mentre les fan i que no s'obedin a una mera comprovació de la comprensió.

La representació gràfica pot ajudar, per exemple, al buidat de recursos comuns entre els dos primers poemes si es fa amb una esquema amb la descripció dels recitats i els alumnes han de buscar la seva concreció en els poemes.

De la mateixa manera, és clar que la recitació i l'audició dels poemes ajuda a la seva comprensió i gaudi. En el nostre treball de dicció als alumnes es venen fregats a una comprensió més distingida dels poemes, comprensió que tendeix a quedar aïllada en aspectes normalment més desatesos en les seves lectures, com el nivell rítmic o l'estructura rítmica, mentre que, alhora, ha d'atendre tant a la comunicació de la seva força afectiva a través de l'oralitat. És un cas, ben clar, doncs, de reforç mutu de les diferents habilitats lingüístiques al servei d'un objectiu de comunicació.

Per progressar en les competències implicades en la recitació, la preparació de l'audició dels poemes pot incloure als passos següents:

[1] És en el paràgraf d'algunes antologies, podem trobar, a la casa de una pareta de Guimerà, La Ballada d'Alcover a temps de Virgili, per veure tant la utilitat del tema de l'execució del pas del temps des del record de la infantesa.

[2] Com a mostra de poesia patètica en el cas d'Ugarré (Ritme orgànic de la seva paraula i el tema poètic) a l'afirmació de vida i el cas d'Aparés (L'ús del vers).

1. Cada grup de treball analitza els dos o tres poemes que han triat per veure com el diccionari. Cada alumne llegirà el poema individualment i després es presenten en grup i es discuteixen quècanoncomen a utilitzar de ser més ràpid per assegurar oposicions, en utilitzar un to més seriós o més agut, en col·locar paraules, quan troben l'audició, etc.
2. El grup assaja la recitació. Un alumne recita i després es discuteix l'èmfasi de les diferències que ha trobat i els altres jutgen el resultat. Junts pensen formes de millorar: anotar en el text les paus i canvis de ton i velocitat, sempre fent un ús de paraules col·locacionals, etc.
3. Col·lectivament es fan exercicis d'interpretació:
Podeu ser sobre els aspectes tècnics de la recitació. Sobre la posició, com, per exemple, parlar cap a l'esquerra o dreta de l'auditor. Sobre la veu, com, per exemple, dir un text amb veu més forta i més fluïda. Sobre articulació, com, per exemple, dirat amb barbasnegres, etc.
O bé, sobre els aspectes d'interpretació dels poemes concrets. Assajar els fragments d'entesa en relació amb la respiració i les paus, explicar els matisos possibles, particularment diferents emonacions afectives amb la mateixa frase, etc.
4. Cada grup assaja la recitació definitiva dels seus poemes. Es registren. Per a les qüestions tècniques de l'ornamentació, etc.

Interrelacionament de la literatura com a competència social

La idea que la literatura utilitza un bagatge, «laura comú i canviat», de recursos expressius familiars a la col·lectivitat ajuda els alumnes, que estan incorporant-se a aquest coneixement, a sentir-se part d'una comunitat cultural. La recerca de les imatges i recursos expressius presents en obres i textos, de diferent tipus, i el seu entorn contribueix decisivament a afavorir la seva consciència de la relació entre la literatura i la vida actual.

D'altra banda, buscar poemes en les antologies i obres poètiques posa en contacte als alumnes amb un tipus de llibre probablement molt poc utilitzat per ells fins ara. És bo, doncs, de fer-ho com algunes campanyes específiques de les llibres i col·leccions de poesia (especialment dels adreçats a un públic jove), a l'entorn de la seva col·locació en biblioteques i llibreria.

L'audició de poemes musicals aporta també a un ús social actual de la poesia, mentre que la realització d'una audició converteix als alumnes en protagonistes d'un tipus de comunicació social que no, per insuficient, de xa de ser altament gratificant.

Moltes de les activitats de la seqüència busquen la implicació personal dels alumnes a través de la responsabilitat afectiva dels poemes i de la constatació de la diversitat de respostes personals que anomenem obres artístiques.

És el cas, per exemple, de la producció d'un poema a partir d'una obra artística. La llista d'aspectes suggerits ha de ser contrastada amb els companys i companyes per veure'n similituds i diferències. Aquestes remeten, no tan sols a la coincidència o variació de la recepció, sinó també a comprovar la presència de recursos literaris comuns que condueixen ja de forma implícita a causa de la seva presència social. En establir un espai d'intercanvi i d'apropiació de les imatges i idees dels altres es fomenta també una valoració explícita d'aquells que es troba més recíprocs i augmenten les expectatives de cada alumne d'obtenir un resultat personalment satisfactori en els poemes produïts.

També s'acull la contractació i responsabilitat personal en les activitats de selecció dels poemes que més interessin i agradiu al grup per a l'antologia i per a la tria dels que voleu recitar. L'antologia pot complementar-se amb la inclusió dels poemes que més els agrada agrada dels presentats pel professor a classe, i també dels poemes fets pels alumnes a partir de l'estímul poètic. D'altra banda, la recitació de l'audició és una activitat globalment orientada a potenciar el plaer estètic i la implicació afectiva de la comunicació literària.

Finalment, la identificació de sentiments en els poemes d'adolescents s'obté mitjançant una invitació implícita a l'ús de la poesia com a forma d'expressió personal.

4.2. El suport a les activitats

Qualsevol ensenyant experimentat sap que la previsió de les possibles dificultats dels alumnes és una peça clau de l'èxit d'una activitat didàctica. Aquest principi d'actuació explica molts aspectes de les activitats proposades en aquesta seqüència.

Així, per exemple, la representació gràfica utilitzada en la comparació entre els dos primers poemes o veix a la necessitat que els alumnes entenguin molt concretament què és el que han de fer (molt més concretament que els enunciats del tipus «compara aquests poemes») i disposin dels recursos necessaris per a fer-ho.

Per aquest mateix principi la confecció d'un poema a partir d'un estímul poètic se'n previst en una fase intermèdia de classe lingüística. Qualsevol alumne és capaç d'escriure paraules i frases evocades per un quadre, mentre que una consigna directa d'escriure un poema podria crear un bloqueig immediat en molts alumnes per aquesta activitat, que ja han creat una distància entre els textos vistos com a «normals» i necessaris i la poesia.

La recerca de poemes en els llibres de poesia és una tasca especialment difícil si els alumnes han d'autonocar-se directament i sense guia a un nombre elevat d'obres. Com que els nois i noies no saben quins poemes han tractat més habitualment el tema que busquen ni saben com buscar per localitzar ràpidament poemes que els puguin servir dins d'un llibre, sovint comencen a llegir d'enguanyament. Cal, doncs, que el professor o la professora busqui amb ells o els faciliti la cerca de títols, i els deixi després més llibres per decidir la selecció concreta dins de la poemes possibles. És per això que la recerca s'ha de fer bàsicament a l'escola, utilitzant la biblioteca i els llibres d'aula, i no és una activitat apropiada per permetre als alumnes a buscar a casa seva o a la biblioteca pública.

Tot i que les dificultats són molt diferents, també cal tenir present aquest principi en la recerca de les imatges i recursos expressius presents en les obres i textos del seu entorn. En aquest cas cal, sobretot, oferir-los exemples i suggeriments perquè vegin en quina mesura de textos (a través, escenes de pel·lícules, etc.) poden pensar.

Finalment, la recitació de poemes ha d'anar precedida d'una tasca d'orientament i ha de comptar amb poemes de judici i mètrica que facin entendre als alumnes que vol dir llegir-hi un poema. L'audició poètica d'algun enregistrament de l'existència en el nostre ajudant també a crear l'expectativa.

4.3. Avaluació

Al llarg de la seqüència els alumnes han realitzat diverses activitats que poden ser avaluades en els seus resultats: la confecció d'un poema, una selecció antològica i una lectura pública. També han fet exercicis d'aprenentatge que poden donar lloc a una prova específica del progrés assolit. D'altra banda, les poemes de treball utilitzades durant la preparació de les activitats i les discussions i activitats en grup integren molts moments autòctons d'autoavaluació per part dels alumnes, com d'avaluació de les dificultats amb què es troben per part de l'ensenyant. En aquests casos l'avaluació és un retrò d'aprenentatge i de identificació de les necessitats d'ajuda.

Comprensió oral i escrita

La lectura i el comentari dels diferents poemes durant la seqüència constitueixen un treball continuat de comprensió. Les discussions en petit grup sobre la confecció de l'antologia i sobre el mètode dels poemes o l'exposició a classe dels recursos trobats en els textos de l'autora són moments en què l'ensenyant pot observar les dificultats dels alumnes. Però també es poden demanar exercicis per comprovar l'assimilació dels objectius de la seqüència. Alguns poden ser els següents:

La justificació d'algun dels poemes triats a l'antologia i la recopilació d'algun llistat de recursos coincidents o divergents.

La realització individual de l'exercici d'atrzer d'identificació de sentiments es en poemes adolescents. Probablement, els poemes d'adolescents utilitzen en alguns dels recursos expressius més tòpics en el tractament del sentiment tractat, de manera que es pot demanar als alumnes que esbrinatin aquest aspecte.

Un altre exercici de comparació de dos poemes, simular als realitzats en la primera part de la seqüència.

Producció oral i escrita

Per ajudar-los a preparar la dicció del poema els alumnes han realitzat puntes que, en cop realitzada la lectura, poden servir igualment com a guia d'avaluació de resultat obtingut. Per exemple:

Per preparar la lectura

Has llegit el text? Has llegit diverses vegades?

Has decidit "emocionars afectius" (fúria, tristesa, etc.) que calia?

Has curat a sentir les parts difícils que et podien embolicar?

Has decidit si no de var a utilitzar, et calia variar-lo en algun moment, les pauses i l'èmfasi i la velocitat de lectura?

Has fet una qüestió en el text que t'ajudaria en el moment de dir-lo?

El poema realitzat pot ser avaluat pel seu procés de millera a través de l'ajuda que suposa l'intercanvi amb els companys i companyes i de la comprensió explícita dels objectius proposats. Per fer-se a través d'una guia d'autoavaluació com la següent:

Quin sentiment has volgut expressar en el teu poema?

Quines paraules, imatges, etc. del poema s'adonen més a aquest sentiment?

La lectura de puntes feta pels companys i companyes ha volgut expressar aquest mateix sentiment? Hi ha hagut matèries diferents del mateix sentiment de partit? Quins altres sentiments s'han tractat?

Si altres poemes han volgut expressar el mateix sentiment del teu, han emprat a utilitzar els mateixos recursos?

Has millorat el poema a partir de l'intercanvi amb els altres? Què has après de la lectura? Algun altre poema ha recollit idees teves?